

з'явилися і вони мають посприяти більш ефективній і безпечній процедурі у господарському суді у воєнний стан.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про затвердження Указу Президента України "Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» – Законодавство України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3564-20#Text> (дата звернення: 29.03.2024)

2. Кодекс України з процедур банкрутства – Законодавство України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 29.03.2024)

Шаталова Л. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцентка кафедри приватного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

За порушення прав споживачів у спеціальному Законі України «Про захист прав споживачів» передбачено застосування адміністративної, цивільно-правової, кримінальної відповідальності, а також у вигляді фінансових санкцій. Склади правопорушень законодавства у сфері захисту прав споживачів закріплені у 12 та 13 главах КУпАП. Адміністративно-правова відповідальність частіше застосовується у виді адміністративних стягнень, таких як: попередження, штраф та конфіскація предметів торгівлі тощо. Однак на практиці є малоефективною. Наприклад, суми штрафів, які передбачені за порушення правил торгівлі чи надання послуг, коливаються від 1 до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (лише в деяких випадках сягає

100). Прибутки ж від таких правопорушень є набагато більшими. Що з одного боку створює умови для подальшого вчинення таких правопорушень, з іншого – передбачає індивідуалізацію застосування юридичної відповідальності при розгляді конкретного правопорушення.

Відповідно до статті 23 Закону України «Про захист прав споживачів» (далі – Закон №1023) суми штрафів встановлюються у кратному розмірі або у відсотках від вартості продукції, яка була введена в обіг. При цьому встановлюється нижня межа штрафів у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян. Наприклад, пп. 1. - у десятикратному розмірі вартості продукції виходячи з цін, що діяли на час придбання цієї продукції, але не менше п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (85 грн); пп. 5 - у розмірі 500 відсотків вартості одержаної для реалізації партії товару, виконаної роботи, наданої послуги, але не менше ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (170 грн); пп. 4 - у розмірі 300 відсотків вартості виготовленої або одержаної для реалізації партії товару, виконаної роботи, наданої послуги, але не менше двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (425 грн) тощо.

Водночас до суб'єктів господарювання застосовуються заходи відповідальності, визначені в Законі України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» від 2 грудня 2010 року № 2735-VI (далі – Закон № 2735). Зокрема відповідно припису пункту 2 частини другої статті 44 «До особи, яка ввела продукцію в обіг, яка не відповідає встановленим вимогам застосовуються адміністративно-господарські санкції у вигляді штрафу у розмірі трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а за повторне протягом періоду від одного року до трьох років вчинення такого самого порушення, за яке на особу вже було накладено штраф, - у розмірі шести тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» (далі – п. 2. ч. 2. ст. 44 Закону №2735). Зазначений припис норми був внесений Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо зменшення тиску на бізнес з боку органів ринкового нагляду» від 12 грудня 2019 року. Саме це положення є предметом розгляду за конституційною скаргою Тригуб

Н. С. щодо відповідності Конституції України (конституційності) цього припису [1].

Стислий виклад обставин справи. Держпродспоживслужбою була проведена перевірка господарської діяльності фізичної особи-підприємця Тригуб Н.С., зокрема, роздрібною торгівлі нехарчовими товарами – дитячими іграшками. За її результатами була винесена постанова Головним управлінням Держпродспоживслужби в Черкаській області від 16 серпня 2021 року № 9. У заявниці були виявлені товари, які не відповідали вимогам пунктів 10, 11, 19, 20, 27, 37, 38, 44, 45 Технічного регламенту безпечності іграшок [2] та ДСТУ EN 71-1:2016 „Безпечність іграшок. Частина 1. Механічні та фізичні властивості“. На підставі п. 2. ч. 2. ст. 44 Закону №2735 до ФОП застосовано адміністративно-господарську санкцію у виді штрафу в розмірі трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (51 000 гривень) за введення в обіг товарів, які не відповідають установленим вимогам, а саме - іграшок спінер (*Spinner, Hand Spinner, Work Class Home*) вартістю 39 гривень за одиницю товару та загальною вартістю в розмірі 1365 гривень (всього 35 одиниць товару).

У задоволенні позовних вимог про скасування накладення адміністративно-господарського штрафу позивачеві було відмовлено судом першої інстанції та залишено без змін судом апеляційної інстанції. Підставою для відмови стала відсутність договору з постачальником щодо зазначеного товару та будь-якої іншої супровідної інформації (інструкції, етикетки, маркування тощо), яка б давала можливість встановити суб'єкта господарювання, який ввів продукцію в обіг.

За результатами конституційного звернення до КСУ щодо визнання невідповідності нормам Конституції України (конституційності) окремого припису п. 2. ч. 2. ст. 44 Закону №2735, в частині визначення розміру адміністративно-господарської санкції. Аргументами заявниці вказувались, по-перше, безальтернативність розміру відповідальності, неможливість врахування характеру вчиненого протиправного діяння, форми вини, характеристики особи, винної у вчиненні правопорушення, можливості відшкодування заподіяної шкоди, наявності обставин, що пом'якшують або обтяжують

відповідальність тощо“. Вважає, що застосуванням „оспорюваного припису не забезпечується справедливий баланс між вимогами публічного інтересу та захистом права власності особи“, що не відповідає ч. 1 ст. 41, ч. 2 ст. 61 Конституції України. По-друге, накладення штрафу в такому значному розмірі «є втручанням держави в гарантоване Основним Законом України право власності». Оскільки розмір штрафу перевищує вартість уведеної в обіг продукції в 37 разів, розмір прожиткового мінімуму, установлений на момент притягнення її до відповідальності – у 22 рази та розмір мінімальної заробітної плати, визначеної законом на момент притягнення її до відповідальності – у 8,5 разів.

Розглянувши матеріали справи, КСУ зазначив, що адміністративно-господарські санкції мають не лише репресивний, а й правозахисний характер і спрямовані на забезпечення умов для розвитку та реалізації економічних інтересів України. Безальтернативність санкції є корисною у сфері підприємництва для забезпечення формальної рівності суб'єктів господарювання з метою недопущення дискримінації через застосування внаслідок суб'єктивних міркувань різних покарань в однотипних випадках. Безальтернативність санкції за оспорюваною нормою також не означає неконституційності цієї норми. Оскільки законодавець обґрунтовано вирішив скористатися всіма перевагами конкретно визначеної санкції, а саме – нижча корупціогенність, простіший та швидший адміністративний процес, рівний підхід до суб'єктів підприємництва. Відповідно для забезпечення індивідуалізації відповідальності законодавець обрав достатньо універсальний фактор, який є визначальним показником підвищеної делінквентності особи – повторність правопорушення. При цьому у багатьох випадках для забезпечення безпеки суспільства адміністративне стягнення у вигляді штрафу повинно багатократно перевищувати мінімальну зарплату/прожитковий мінімум.

В рамках виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити приведення у відповідність національного законодавства до

міжнародних та європейських стандартів як у сфері захисту прав споживачів, так і в забезпеченні принципу справедливості при призначенні покарання.

Так, в Європейському Союзі норми забезпечення високого рівня захисту споживачів встановлюються Директивою Європейського Парламенту і Ради про загальну безпечність продуктів від 3 грудня 2001 року 2001/95/ЄС [3]. Відповідно до статті 7 Директиви державам-членам ЄС надається право встановлювати як правила щодо стягнень, які застосовуються у разі недодержання учасників ринку національних приписів права, що ухвалені згідно з цією Директивою, так і застосовувати потрібні заходи для забезпечення їх виконання. За умови, що зазначені приписи норм, а саме стягнення мають бути дієвими, домірними, пропорційними та стримувальними.

У науковій літературі принцип пропорційності тлумачиться як заходи, передбачені в нормативно-правових актах, повинні спрямовуватися на досягнення легітимної мети та мають бути співмірними з нею. Принцип домірності також тлумачиться як заборона перебільшення впливу на суб'єкта господарювання. Однак на практиці задля досягнення легітимної мети можуть застосовуватись різні способи обмеження прав людини. Водночас перебільшений вплив на права суб'єкта господарювання може нівелювати їхню сутність та призвести до порушення принципу домірності, який спрямований на пошук розумного балансу між публічними та приватними інтересами [4, с. 99].

В європейському законодавстві принцип домірності полягає у тому, що суворість санкцій має відповідати тяжкості правопорушень, за які їх призначають. Дотримання цього принципу має бути не лише під час визначення норм, які стосуються суворості санкції, а й під час оцінювання факторів, які мають бути взяті до уваги при визначенні санкції.

Усталена практика Суду Справедливості Європейського Союзу за приписами Постанови № 765/2008 [5] підтверджує обов'язок компетентних національних органів додержуватись принципу домірності, який є одним із загальних принципів права ЄС. Відповідно до зазначеного принципу акти, ухвалені інституціями ЄС, не повинні виходити за межі відповідних і потрібних

засад для досягнення правомірних цілей, на які спрямовано відповідні приписи актів права. Передбачено вибір між кількома відповідними заходами, а саме, застосування найменш обтяжливого. Водночас завдані збитки від їх застосування мають бути домірними щодо визначеної мети. Принцип домірності аналогічно застосовують на національному рівні, оскільки він вимагає від держав-членів ухвалювати заходи, які відповідають досягненню визначеної мети і не виходять за межі необхідного для їх досягнення.

Досліджуючи оспорюваний припис норми Закону №2735, КС України встановив наявність у ньому лише єдиної безальтернативної санкції: штраф у розмірі трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за правопорушення „з введення в обіг продукції, яка не відповідає встановленим вимогам“, учинене вперше. Погоджуємось, що така абсолютна визначеність не надає суб'єкту накладання адміністративного стягнення можливості врахувати те, що гіпотезою п. 2. ч. 2. ст. 44 Закону №2735 охоплено велику кількість виявів об'єктивної та суб'єктивної сторін цього правопорушення.

Спираючись на європейський досвід з визначення принципів встановлення юридичної відповідальності за даний вид правопорушень, КСУ вважає, що законодавцем у п. 2. ч. 2. ст. 44 Закону №2735 встановлено недиференційоване покарання [1]. Таким чином, приписи цієї норми не передбачають можливості зниження покарання для осіб, які вчинили правопорушення невеликої тяжкості. А також не дозволяють врахувати ступінь тяжкості вчиненого правопорушення, розміру заподіяних збитків, форми вини та мотивів правопорушення, майнового стану підсудного та інших істотних обставин. Тому, слід дійти висновку, що приписи даної норми порушують принцип справедливості покарання, засади індивідуалізації та домірності, а отже є неконституційними. Зазначене Рішення набуває чинності з першого травня 2024 року, а визначений неконституційним окремий припис норми закону втрачає чинність. Таким чином, виникають проблеми з застосуванням заходів відповідальності за введення у обіг продукції з порушенням вимог законодавства. На нашу думку, необхідно додати припис, до аналізованої

норми з встановленням можливості урахування обставин, що пом'якшують відповідальність. Це надасть можливість охопити велику кількість виявів об'єктивної та суб'єктивної сторін цього правопорушення та дотриматися принципу домірності при визначенні покарання.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України № 9-р(П)/2023 від 1 листопада 2023 року у справі № 3-53/2022(126/22) за конституційною скаргою Тригуб Наталії Семенівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису пункту 2 частини другої статті 44 Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності за порушення прав споживачів).
2. Технічний регламент безпечності іграшок: постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2018 року № 151 зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/151-2018-%D0%BF#Text>
3. Directive 2001/95/EC of the European Parliament and of the Council of 3 December 2001 on general product safety/ URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32001L0095>
4. Мірило верховенства права (правовладдя) національного рівня: практика України (Rule of law Checklist at national level: case of Ukraine) / за заг. ред. М. Козюбри, упорядники та автори коментарів: В. Венгер, А. Заєць, Є. Зверев, М. Козюбра, Ю. Матвеева, О. Цельєв; Центр дослідження проблем верховенства права та його втілення в національну практику України Національного університету «Києво-Могилянська академія». – Київ, 2020. – 144 с.
5. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 765/2008 від 9 липня 2008 року про встановлення вимог до акредитації та ринкового нагляду, пов'язаних з реалізацією продуктів, та про скасування Регламенту (ЄЕС) № 339/93/ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_938#Text